

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

سارا نجف پور^۱

علی تدین راد^۲

سیدمحسن آل سیدغفور^۳

10.22034/SSYS.2022.2429.2752

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۴/۱۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۵/۳۰

بروز گاه و بیگاه رفتارهای ضدملی و واگرایانه به‌ویژه در میان جوانان در حوزه عمومی و اماکنی مثل ورزشگاه‌ها، فهم چگونگی و چرایی این‌گونه کنش‌های اجتماعی و سیاسی را برای رفع نابسامانی‌ها در مسیر همگرایی اقوام در کشور ضروری می‌سازد. در جوامعی مانند ایران که اقوام گوناگون در کنار هم زندگی می‌کنند، قومیت و موضوعات مربوط به آن از مسائلی است که کنشگری اجتماعی - سیاسی شهروندان را به اشکال متفاوت متأثر می‌سازد و به‌ویژه می‌تواند به همگرایی یا واگرایی ملی و بین‌قومی منجر گردد. در این چارچوب، مسئله اصلی ما بررسی عوامل قومی موثر بر واگرایی بین‌قومی یا ملی است.

سوال اصلی پژوهش این است که کدام عوامل درون قومی، رفتارهای واگرایانه و ضدملی را از سوی جوانان قومیت‌های مختلف بیشتر تقویت می‌کنند؟ برای بررسی موضوع، از روش کمی پیمایش و ابزار پرسش‌نامه در شهر اهواز استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد هویت انحصاری درون‌گروهی، جهت‌گیری هویتی ناامن، فاصله هویتی بین‌قومی، نابرابری نهادی و قدرت نسبی درون‌گروهی بر واگرایی و رفتارهای واگرایانه در مورد هویت ملی اثرگذار هستند.

واژگان کلیدی: گروه، قومیت، محیط، واگرایی، همگرایی و هویت.

^۱ استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول)

E-mail: S.najafpour@scu.ac.ir

^۲ استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

^۳ استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

مقدمه

ارتباط به‌سامان افراد بشر، شرط حیات انسان مدنی و تداوم سامان و نظم سیاسی و اجتماعی یک شهر، کشور و ملت است. کار ویژه و هدف سیاست نیز برقراری درست و قاعده‌مند همین ارتباطات و مناسبات انسانی و شهروندی در جهت خیر، دوستی، صلح و رفاه مردمان است.

پیام در این ارتباطات در قالب نمادهای گفتاری، نوشتاری و دیگر نمادها در درون یک بافت قراردادی ایجاد معنا برای دو سمت فرستنده و گیرنده رابطه تبادل می‌شود. ایجاد و ارسال پیام و یا دریافت و تفسیر پیام بر مبنای هویت برساخته افراد در جامعه صورت می‌گیرد که می‌تواند عامل برسازنده و سوق‌دهنده مناسبات، روابط و پیام‌هایی برای ایجاد تعامل و ارتباط همگرایانه و دوستانه با دیگران باشد و یا به ایجاد تخاصم و دشمنی و ایجاد یک فضای ستیزه‌جویانه دامن زند. به طور کلی این که فرد در طول حیات خود با دیگران چگونه وارد تعامل می‌شود، در بسیاری از موارد حاصل تجربه زیسته و چیزی است که به آن «هویت» گفته می‌شود. این هویت که برساخته فضای اجتماعی است، در بسیاری از موارد حاصل تعاملات درون‌گروهی است. یکی از گروه‌هایی که در جامعه چندفرهنگی به‌شدت بر این هویت و به تبع آن بر ارتباطات تاثیر می‌گذارد، قومیت است. در جامعه‌ای مانند جامعه ایرانی که از قومیت‌های مختلف تشکیل شده، برساخت هویت تا حد زیادی مبتنی بر همین ارتباطات درون‌گروهی و مناسبات درون‌گروهی و قومیت است (مصرآبادی و دیگران، ۱۳۹۴).

جوانان، گروه سنی خاصی در جامعه هستند که برساخت هویتی در آنان بیشتر از دیگر گروه‌ها اهمیت دارد و نوع نگاه و رفتار آنها می‌تواند تعیین‌کننده سمت‌وسوی مناسبات اجتماعی و سیاسی امروز و آینده باشد. یکی از مهم‌ترین عوامل برساخت هویتی در جوانان، گروه‌های مرجع است (هاشمی، ۱۳۹۸). برای جوانانی که در گروه‌های قومی زندگی می‌کنند، این گروه‌ها، «گروه مرجع» شناخته می‌شوند. از این رو، مناسبات درون‌قومی بر نوع روابط اجتماعی و سیاسی جوانان به ویژه بر نحوه تعامل با دیگر گروه‌های اجتماعی و قومی در سطح کشور تاثیر می‌گذارد. پس شناسایی عوامل مرتبط با قومیت یک جوان که در برساخت هویتی او اثرگذار است، ضروری می‌باشد. در این میان آنچه اهمیت بیشتری دارد، بررسی آن عواملی است که یک جوان وابسته به یک قومیت خاص را به سمت رفتارها و روابط غیردوستانه، خصمانه و ناسازگار با دیگر اقوام و گروه‌های مجاور سوق می‌دهد. رفتارهایی که در سطح مناسبات بین‌قومی یا همان سطح فراگیر و در رابطه با هویت ملی، واگرایانه و مخرب تلقی می‌شوند.

بر این مبنای، مسئله اصلی این پژوهش بررسی عوامل قومی موثر بر واگرایی بین‌قومی یا ملی و سوال اصلی این است که کدام عوامل درون‌قومی، رفتارهای واگرایانه و ضدملی را از سوی جوانان قومیت‌های مختلف بیشتر تقویت می‌کنند؟ برای پاسخ به این سوال سعی شده است با استناد به نظریات

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

موجود در حوزه ارتباطات بین‌گروهی، مفاهیم و متغیرهایی که بیشترین تاثیر را بر روابط اجتماعی و گروهی واگرایانه دارند مورد شناسایی قرار گرفته و بر اساس آن‌ها مناسبات قومی در ایران با روش پیمایش ارزیابی شود.

مطالعه تحقیقات و پژوهش‌های صورت گرفته پیرامون رابطه قومیت، اقوام، هویت قومی و گروهی، از یک سو و هویت ملی و یگانه از سوی دیگر نشان می‌دهد در این حوزه تحقیقات ارزشمند زیادی در داخل و خارج از ایران صورت گرفته است. متغیرها و عواملی که در این پژوهش‌ها مورد بررسی قرار گرفته اند هر کدام می‌توانند در چارچوب تحقیق ما شایان توجه باشند و از این رو برخی از مهمترین و تازه‌ترین آنها را مرور می‌کنیم.

در مطالعه‌ای با عنوان «نقش قومیت‌ها در هویت و همبستگی ملی پس از پیروزی انقلاب اسلامی» نویسندگان معتقدند اقلیت‌های قومی در جامعه ایران مانند قوم بلوچ این پتانسیل را دارد که در درون هویت و فرهنگ ملی ادغام شوند و نوعی همبستگی را با هویت ملی به دست آورند. از دید نویسندگان، قوم بلوچ تاکنون حرکت‌های قوم‌گرایانه جدی از خود بروز نداده است، ولی به دلیل وجود محرومیت‌های فراوان، ایجاد احساس دیگر بودگی نسبت به جامعه ایرانی در مورد این گروه قومیتی قابل توجه است (فرید و خسروی، ۱۳۹۷).

با تمرکز بر جوانان قوم عرب ایران، در پژوهشی با عنوان «تاثیر گرایش رادیکالی جوانان عرب شهر اهواز بر امنیت ملی» نویسنده با ارائه برخی متغیرها همچون قومیت‌گرایی و سلفی‌گری معتقد است که جوانان عرب نوعی هویت قومی را مبنا قرار داده‌اند و با توجه به فرهنگ قومی خود در برابر هویت ملی به عنوان یک هویت متعارض قرار می‌گیرند که در این حالت نویسنده معتقد است این وضعیت تاثیر منفی را بر روی متغیر امنیت ملی نشان می‌دهد (سواری، ۱۳۹۷).

نویسندگان مقاله «بررسی نقش هویت قومی بر امنیت پایدار» با توجه به وضعیت گوناگونی قومیتی موجود در کشور، به سراغ قوم کرد رفته‌اند و در بررسی خود مشخص کرده‌اند که قومیت کرد به واسطه مشکلات اقتصادی و نابرابری‌های اجتماعی و مذهبی دارای زمینه‌های ایجاد مشکلات امنیتی هستند. از این رو راه حل کلی ایجاد امنیت پایدار در منطقه کردستان را در برون‌رفت از مشکلات موجود در آن می‌بینند (جوادی ارجمند و دیگران، ۱۳۹۳).

در پژوهش دیگری با عنوان «بررسی هویت ملی و هویت قومی بین جوانان خرم‌آباد» نویسنده معتقد است که در بررسی جامعه نمونه خود هویت قومی و هویت ملی دو روی یک سکه هستند و هیچ کدام بر دیگری تاثیر منفی ندارد. به بیان دیگر، با افزایش هویت ملی، هویت قومی نیز در نزد افراد مورد مطالعه افزایش می‌یابد. متغیرهای زمینه‌ای هم چون: وضعیت اشتغال، سطح سواد و تحصیلات با هویت قومی

رابطه معنادار و مثبتی دارند. آن چه از این تحقیق می‌توان دریافت این است که در جامعه موردبررسی سطح تفاوت هویت ملی با قومی چندان زیاد نبوده است (زندى، ۱۳۹۱).

در پژوهش‌های خارجی، در مقاله «ملیت یا قومیت من؟ غرور و نگرش جوانان بالی به عنوان شهروند اندونزی»، محققان ضمن بررسی تاثیر قومیت بر پذیرش هویت ملی از سوی جوانان به این نتیجه رسیده‌اند که نگاه چندفرهنگی داشتن موجب می‌شود که اقلیت‌های قومی نگاه منفی به هویت ملی نداشته باشند؛ هر چند در این پژوهش این نتیجه نیز به دست آمده است که خانواده و دانشگاه بر هویت ملی و قومی تاثیر ندارد که بحث و بررسی جدی را می‌طلبد (Surijah et al., 2019).

در تحقیقی با عنوان «الگوی آموزش ملیت: اجرای یک الگوی آموزشی ممتاز برای جوانان در فرهنگ‌های مختلف موجود در اندونزی»، نویسندگان با مطالعه مدل Score-A پنج مولفه مرکزی این مدل (آگاهی فضایی، آگاهی فرهنگی، آگاهی سازمانی، آگاهی دینی و آگاهی اقتصادی) را به عنوان عناصری که می‌تواند بر آموزش ملیت بر جوانان با ویژگی‌های قومی مختلف تاثیر بگذارند مورد بررسی قرار داده‌اند. در نتیجه این تحقیق روشن شده که عناصر مدل می‌توانند به بالا بردن سطح هویت ملی در نزد جوانان مورد مطالعه کمک کنند؛ هر چند بنا به نظر نویسندگان آن نیاز است عوامل دیگری را نیز به این مدل اضافه نمود تا تاثیر آن افزایش یابد (Komarudin et al., 2019).

مطالعات پیشین نشان می‌دهند از یکسو آموزش و توجه به هویت ملی می‌تواند تاثیر مثبتی بر همگرایی و همکاری اقوام با دیگر گروه‌ها بگذارد و از سوی دیگر، عدم توجه و جداگرایی می‌تواند نگاه قومیتی و واگرایانه را به نگاه غالب نزد اقوام تبدیل نماید. در این تحقیق‌ها نقش عوامل درون‌قومی بر روابط بین‌قومی و ملی بررسی نشده‌اند و این مسئله پژوهش ماست.

در ادامه می‌کوشیم با بررسی و استخدام چارچوب نظری مناسب و فراگیر، مهم‌ترین عواملی که بر ارتباطات بین‌گروهی و بین‌قومیتی تاثیر مخرب می‌گذارند را مشخص و پس از آن به شکل میدانی در ایران و در قالب پیمایش ارزیابی و تحلیل کنیم.

مبانی و چارچوب نظری پژوهش

نقطه تمرکز این پژوهش چگونگی و چرایی ایجاد تنش و واگرایی در روابط اجتماعی و سیاسی به واسطه کیفیت هویت قومی و روابط میان اقوام و گروه‌هاست. مفاهیم پایه‌ای در این نوشتار پیرامون ارتباط درون‌گروهی و بین‌گروهی است و گروه و قومیت همسان فرض شده‌اند. قومیت جنبه‌ای از روابط اجتماعی میان گروه‌ها و افرادی است که خود را از اعضای دیگر اقوام و گروه‌هایی که از آنها آگاهی و با آنها رابطه دارند، متمایز می‌دانند (Eriksen, 2010: 25). در ادبیات موضوعی پیرامون مسئله تحقیق ما نظریات مختلفی

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

مطرح شده است، اما در این میان «نظریه زمینه‌ای ارتباطات بین قومی»^۱ به جهت جامعیت و فراگیری متغیرها و شاخص‌های مورد توجه، امکانات و قابلیت‌های تحلیل مناسبی برای تحلیل مسئله این پژوهش دارد. این نظریه به ابعاد و زمینه‌های چالش‌های بین‌گروهی (بین‌قومیتی) در جامعه می‌پردازد و به صورت خاص در مورد ابعاد مختلف متغیرهایی که ایجادکننده چالش در حوزه ارتباط بین‌گروهی هستند بحث می‌کند.

نظریه زمینه‌ای ارتباطات بین قومی

در این نظریه نقطه مرکزی، بحث ارتباطات بین‌قومی است. ارتباطات بین‌قومی نه تنها به عنوان یک واحد خاص تحلیلی (یا متغیر) در این نظریه مطرح است، بلکه به مثابه روند مطالعاتی تمامیت یک پدیده تلقی می‌شوند که در آن «رفتار» و «زمینه» بروز رفتار باهم یک طرح نظری را تشکیل می‌دهند (Kim, 2009:185). در این نظریه کردارهای ارتباطی (رفتار) به واسطه چیزی که به‌عنوان «زمینه» معرفی می‌گردد، معنایی می‌شود. به بیان دیگر، این زمینه است که معانی کردارهای ارتباطی را مشخص می‌کند و اگر زمینه نباشد، عملاً کردارهای ارتباطی (رفتارها) هیچ‌گونه معنایی را منتقل نمی‌کنند (Kim, 2017). زمینه در نظریه ارتباطات زمینه‌ای سه عنصر اصلی دارد: ارتباط‌گر^۲، موقعیت^۳ و محیط^۴. «ارتباط‌گر» کسی است که اطلاعات کلامی و غیرکلامی را از محیط دریافت می‌کند و با پردازش آن، این اطلاعات را تبدیل به پیام‌های معنادار می‌نماید. «موقعیت» همان کانال برقراری ارتباط میان ارتباط‌گر با ارتباط‌گر دیگر است. این کانال می‌تواند به صورت‌های مختلفی هم‌چون تلویزیون، رادیو، تلفن و ... باشد؛ در نهایت «محیط» شامل سازمان اجتماعی و زیرسازمان‌ها و به طور کلی جامعه است. جامعه مجموع کلی فرایندهای ارتباطات را محقق می‌سازد (Kim, 2017).

رفتار در کنار زمینه، عنصر مهم دیگر در این نظریه است. رفتار همان تجلی بیرونی و عینی است که ارتباط‌گر در فرایند ارتباطی خود بروز می‌دهد و دریافت‌کننده پیام در میان رابطه، همین رفتار را ملاک تفسیر خود از پیام ارتباط‌گر قرار می‌دهد (Kim, 2005:329). رفتار به عنوان عنصر نمایان و بیرونی ارتباط در این نظریه دو نمود یا فضای کلی می‌یابد؛ رفتار یا «همگرایانه» است و یا «واگرایانه». برای فهم این دو ساحت مختلف نیاز است مفهوم هویت اجتماعی را مورد توجه قرار دهیم.

هویت اجتماعی افراد به عنوان نوعی همانندسازی گروهی عمل می‌کند که اولین مرحله از فرآیندهای شناختی مقوله‌بندی اجتماعی است (جنکینز، ۱۳۹۸: ۵۱). گرچه تقریباً تمام منابع تغییر در میان انسان‌ها را می‌توان به منزله ابعاد مداوم درک کرد، تمایلی قوی برای ساده‌سازی بازنمایی‌های شناختی ما از

¹ The contextual theory of interethnic communication (CTIEC)

² Communicator

³ Situation

⁴ Environment

جهان اجتماعی از طریق تقسیم افراد به مقوله‌های اجتماعی مجزا وجود دارد؛ بدین معنی که اعضای گروه بیرونی به عنوان «موارد تمایز نیافته در یک مقوله اجتماعی یکپارچه» شناخته می‌شوند (Kim, 2015:7). بر اساس نگاه موجود در نظریه هویت اجتماعی ما شاهد دو نوع هویت هستیم: «هویت فراگیر» و «هویت انحصاری». در این مقوله‌بندی شناخت عناصر هویت درون‌گروهی و تمایز آن با هویت گروه‌های بیرونی تعیین‌کننده است و بر همین مبناست که می‌توان اساس شکل‌گیری رفتارهای همگرایانه یا واگرایانه را درک نمود (Kim, 2015:7).

رفتار خصمانه یا واگرایانه در این نظریه به جنبه‌ای از رمزگشایی ارتباطی اطلاق می‌شود که در آن مقوله‌بندی اطلاعات (که خود مبتنی بر مقوله‌بندی اجتماعی است) در مورد همه یا هر یک از اعضای گروه غیرخودی به صورتی به انجام می‌رسد که نمی‌توان از آن انتظار یک ارتباط متداول اجتماعی را داشت. به محض آنکه چنین مقوله‌بندی‌های اجتماعی‌ای تعریف و دارای برچسب گردید، فرآیندهای کلیشه‌سازی و تأکیدهای مقوله‌ای ایجاد می‌گردد. تمایز میان درون‌گروه -ما- و برون‌گروه -آن‌ها- به گرایش به تأکید بر تفاوت یا کم‌اهمیت جلوه دادن شباهت‌ها و همچنین گرایش به شخصیت‌زدایی یا تفردزدایی منجر می‌شود. این نوع رفتارشناختی مقوله‌ای است که ارتباطات بین‌قومی را محدود می‌سازد. علاوه بر این، تفسیر نادرست پیام به عنوان یک ویژگی آشکار رمز گشایی رفتار غیرپیوندجویانه شناخته می‌شود (Kim, 2003:334-335).

همین نگاه‌هاست که به صورت خاص امکان تولید دیدگاه خصمانه و ایجاد انتظارات برای رفتار منفی با گروه‌های بیرونی را ایجاد می‌کند (Waltman & Haas, 2011). این فرآیند رفتار واگرایانه نتایجی هم‌چون ایجاد فراقکنی نزد گروه‌های قومی نسبت به گروه‌های بیرونی، احساس حقارت یا خود برتری‌بینی، سوءظن، شکاکیت و اجتناب را ایجاد می‌کند. همچنین بیان و گفتارهای تبعیض‌آمیز، توهین‌های قومی و یا برچسب‌های تحقیرآمیز غیرانسانی و ساخت لطفه‌های قومی در سطح بیان کلامی می‌تواند امتداد یابد و علاوه بر این‌ها رفتارهای غیرکلامی مانند استفاده از تَن شدید صدا، فاصله فیزیکی، اجتناب از تماس چشمی و حالت موسوم به «صورت یخ‌زده» را در بر گیرد (Whitehead & Stokoe, 2015).

عناصر ایجاد رفتار واگرایانه

گفته شد در نظریه ارتباطات زمینه‌ای، سه مفهوم کلیدی با عنوان ارتباط‌گر، موقعیت و محیط به عنوان زمینه تولیدکننده رفتار شناخته می‌شوند. در مورد ایجاد رفتارهای واگرایانه، در هر کدام از این سه مفهوم، عناصر و مقولاتی خاص وجود دارد که در امر ایجاد رفتار واگرایانه دخیل هستند. در ادامه این عناصر دخیل در ایجاد رفتار واگرایانه را در چارچوب همان سه مفهوم کلی ارتباط‌گر، موقعیت و محیط توضیح می‌دهیم.

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

الف) ارتباطگر: همان عاملی است که باید یا به رمزگذاری و یا به رمزگشایی رفتار بپردازد و از این حیث است که ارتباطگر واجد نوعی هویت می‌شود. این هویت می‌تواند از دو منظر در ایجاد رفتار واگرایانه موثر واقع شود:

۱- انحصار هویتی بر اساس این دیدگاه ایجاد می‌شود که خود ارتباطگر مرجع خود برای رمزگذاری و رمزگشایی رفتار دیگران در درون یک گروه قومی و یا یک فضای درون‌گروهی می‌شود و رمزگذاری و رمزگشایی خود را بر اساس منافع و دیدگاه گروهی خود به انجام می‌رساند. این امر در نهایت نتایجی را حاصل می‌کند که در قالب مفاهیم کلیشه‌سازی، خصومت و پرخاشگری، خویشاوندگرایی قومی، و تبعیض نسبت به افراد برون‌گروهی خود را نشان می‌دهد. همه این ویژگی‌های مرتبط با هویت، رفتارهای رمزگشایی تجزیه‌ای مانند اسناد جانبدارانه، فاصله روان‌شناختی و واگرایی زبانی را تسهیل و حتی تمایل به استفاده از دفاع خشونت‌آمیز درون‌گروهی را ایجاد می‌کنند. (Van Bergen, Feddes, Doosje, & Pels, 2016)

۲- ناامنی هویت در احساس حقارت یا حالت تدافعی هنگام تعامل با دیگران- از جمله افرادی که از نظر قومیتی متفاوت هستند- خود را نشان می‌دهد. تئوری تعارض واقع‌گرایانه^۱ و نظریه تهدید گروهی^۲، توضیح می‌دهند که رقابت واقعی بین گروهی بر سر منابع کمیاب، تهدیدات ذهنی واقعی یا ادراک شده را متوجه منافع درون‌گروهی می‌کند. مفاهیم مرتبط دیگر به ناامنی هویت عبارت‌اند از اضطراب وضعیت^۳، تهدید درک شده^۴، حاشیه‌نشینی^۵ و عدم قطعیت هویت^۶ (Kim, 2017).

ب) موقعیت: در نظریه کنونی، موقعیت به عنوان شرایط محیط اجتماعی بلافاصلی که در آن یک شخص درگیر ارتباطات بین‌قومی است تعریف می‌شود. گرچه هر موقعیت اجتماعی ارتباطگر را در معرض مجموعه منحصر به فردی از محدودیت‌ها و امکانات قرار می‌دهد، دو عامل کلیدی در این نظریه به عنوان عواملی که همواره کم و بیش با درک ماهیت رفتار ارتباطگر بین قومی مرتبط هستند، شناسایی می‌شوند (Kim & McKay-Semmler, 2013: 101).

۱- در نزدیکی و دوری قومی آنچه که اثر می‌گذارد بحث تفاوت و تشابه ظاهری و دورنی افراد با یکدیگر است. عناصر ظاهری مانند رنگ پوست، هیكل، صورت و مصنوعات مادی مانند غذا، لباس و نحوه عزاداری و برخی ویژگی‌های رفتاری خاص مانند سرعت گفتار، لهجه و حرکات خاص هنگام سخن

¹ The Realistic Conflict Theory

² the Group Threat Theory

³ status anxiety

⁴ perceived threat

⁵ marginality

⁶ identity uncertainty

گفتن موجب می‌شود که ارتباط‌گر در رفتار خود با دیگران احساس نزدیکی و یا دوری نماید. مقدار قابل توجهی از تفاوت‌ها و ناسازگاری‌ها، انگیزه ارتباط‌گر را برای شرکت در مواجهه ارتباطی و جستجوی یک رابطه مشارکتی مهار می‌کند و این خود علتی می‌شود برای تمایل بیشتری برای ارتباطات درون‌گروهی و بستر برای رواج منازعات بین‌گروهی. افزایش اضطراب بین‌گروهی و تعصب بین‌قومی حداقل نتیجه‌ای است که از احساس دوری قومی در ارتباطات بین‌قومی حاصل می‌شود (Dovidio & Gluszek, 2012).

۲- ساختار هدف مشترک/ مجزا: بیان‌کننده این مطلب است که هر چقدر اهداف رفتار ارتباط‌گر با دیگر ارتباط‌گران نزدیک باشد، میزان تعامل و نزدیکی آنها بیشتر خواهد بود و رفتارهای همگرایانه بیشتر خواهد شد؛ ولی در صورتی که اهداف ارتباط‌گر با دیگر ارتباط‌گران نزدیک نباشد، انگیزه کمتری برای رفتار همگرایانه به‌وجود خواهد آمد و زمینه برای ایجاد رفتارهای واگرایانه بیشتر خواهد شد. به بیان کلی، ارتباط‌گرانی که بدون هیچ هدف یا علایق مشترکی در تعامل هستند، احتمالاً رفتارهای تجزیه‌کننده از خود نشان می‌دهند (Kim, 2017).

ج) محیط: شامل سطوح فرعی متعددی از موجودیت‌های اجتماعی است که از یک واحد کاری کوچک، شروع می‌گردد و به جامعه محلی، شهر، ایالت، منطقه و یک جامعه به طور کلی می‌رسد. شرایط خاص هر یک از سطوح محیطی (مستقیم یا غیرمستقیم، شدید یا ضعیف) به طور بالقوه بر رفتار بین‌قومی پیوندجویانه- غیرپیوندجویانه هر یک از ارتباط‌گران تأثیر و تأثر دارند. سه مورد از شرایط محیطی عمده عبارت‌اند از:

۱- برابری/ نابرابری نهادی: به مسائل مربوط به انصاف و عدالت در رابطه با گروه‌های قومی می‌پردازد. یک سازمان، یک جامعه یا یک دولت در هر سطحی که محیط یک رویداد ارتباطی بین‌قومی را تشکیل می‌دهد، اصول سازماندهی نهادینه شده (مانند قوانین، سیاست‌ها، یا شیوه‌های هنجاری) و باورهای هنجاری را شکل می‌دهد که قضاوت‌ها را هدایت و تقویت می‌کند. در چارچوب این شرایط محیطی و به واسطه مقایسه اجتماعی، در حالتی که ارتباط‌گر حس کند نهادها به دلیل قومیتش، علیه او تبعیض‌آمیز عمل می‌کنند، رفتارهای او می‌تواند واگرایانه گردد (Turner, 1975:12-13). بنا به مفروضات تئوری هویت اجتماعی، طبقه‌بندی اجتماعی-اقتصادی سفت و سخت در امتداد خطوط قومی به عنوان یک عامل افزایش برجستگی طبقه قومی در تعامل بین‌گروهی قابل توصیف و تحلیل است که منجر به تضاد ساختاری منافع بین گروه‌های قومی می‌شود (Tajfel & Turner, 1979:35-36).

۲- قدرت نسبی درون گروهی: قدرت جمعی گروه قومی ارتباط‌گر در مقایسه با شریک ارتباطی او می‌تواند در رفتار همگرایانه و یا واگرایانه ارتباط‌گر تأثیرگذار باشد. قدرت کلی یک گروه قومی ارتباط‌تنگانگی

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

با ویژگی‌ها و موقعیت‌های عینی منابع سیاسی و اقتصادی مرتبط با آن گروه دارد و برای اعضای آن گروه در روابط اجتماعی‌شان ایجادکننده موقعیت و اعتبار است. بنابراین قدرت درون‌گروهی بیشتر به عنوان یک مزیت اجتماعی در ارتباطات بین قومی عمل می‌کند که حداقل موجب کمک به جلب علاقه اعضای برون‌گروه می‌شود. از این رو هر چقدر میزان قدرت درون‌گروهی کمتر باشد، میزان رفتارهای همگرایانه افراد کمتر است.

۳- اضطراب محیطی: استرس محیطی مربوط به تنش در یک سازمان یا جامعه است. رفتارهای واگرایانه زمانی افزایش می‌یابد که جامعه تحت شرایط چالش برانگیز خاصی قرار گیرد که ناشی از مشکلات اقتصادی، کمبود منابع یا دخالت در یک بحران بین‌المللی است. تنش بین قومی ممکن است از عوامل غیرقومی مانند منابع محدود و شرایط سخت اقتصادی که احتمالاً رقابت را در یک نظام اجتماعی خاص تشدید می‌کند ناشی شود. نظریه تهدید گروهی روابط بین‌گروهی^۱ ارتباطی علی میان استرس محیطی و گسست بین قومی می‌بیند. بر اساس این نظریه، شکاف اجتماعی زمانی ایجاد می‌شود که گروهی با قدرت کمتر، تهدید به تصرف منابعی کند که تصور می‌کند نسبت به گروه در قدرت، حق تعلق بیشتری به آنها دارد. اگرچه تهدید گروهی اغلب برای بررسی روابط بین یک گروه مسلط و یک گروه اقلیت به کار گرفته شده است، اما ممکن است برای روابط بین گروه‌های اقلیت که ممکن است نسبت به یکدیگر قدرت نسبی داشته باشند مورد استفاده قرار گیرد. در مجموع می‌توان چنین نتیجه گرفت که تضادهای بین‌گروهی با شرایط چالش‌برانگیز خاص جامعه ناشی از مشکلات اقتصادی یا رقابت منابع مرتبط است (Tawa, Negron, Suyemoto, & Carter, 2015).

فرضیه‌های پژوهش

مسئله اصلی ما بررسی عوامل قومی موثر بر واگرایی بین‌قومی یا ملی است و سوال اصلی این است که کدام عوامل درون قومی، رفتارهای واگرایانه و ضدملی را از سوی جوانان قومیت‌های مختلف بیشتر تقویت می‌کنند؟

نظریه ارتباطات زمینه‌ای عوامل مختلفی که در سطوح مختلف بر ارتباط میان ارتباط‌گران تاثیر می‌گذارند را شناسایی و معرفی می‌کند. نگاه قومیتی و رفتار واگرایانه حاصل از آن نتایج مختلفی را در ارتباطات بین‌قومیتی و سطوح ملی می‌تواند به همراه آورد؛ نتایج روانی و اجتماعی‌ای که هر کدام می‌توانند در تضعیف هویت جمعی و ملی کشور موثر باشند. با نظر به مسئله اصلی این مقاله بررسی عوامل قومی موثر بر واگرایی بین‌قومی یا ملی و با توجه به چارچوب نظری مطرح شده و نیز با توجه به این سوال اصلی که کدام عوامل درون قومی، رفتارهای واگرایانه و ضدملی را از سوی جوانان قومیت‌های مختلف بیشتر

¹ The Group Threat Theory of Intergroup Relations

تقویت می‌کنند، فرضیه‌های تحقیق مطرح می‌شوند. فرضیه اصلی ما این است که ارتباطات درون قومیتی بر نحوه تعامل و ارتباط بین قومیتی تاثیر می‌گذارد که جهت بررسی آن ۵ فرضیه جزئی تر زیر مطرح می‌شوند: فرضیه ۱. هر چه جهت‌گیری هویتی ارتباط‌گیرنده انحصاری تر باشد، رفتار ارتباطی بین‌قومی (ملی) او واگرایانه‌تر خواهد بود.

فرضیه ۲. هر چه جهت‌گیری هویتی ارتباط‌گیرنده ناامن تر باشد، رفتار بین‌قومی او واگرایانه‌تر خواهد بود.

فرضیه ۳. هر چه فاصله هویت قومی بین ارتباط‌گیرنده و دیگران بیشتر باشد، رفتار بین‌قومی او واگرایانه‌تر خواهد بود.

فرضیه ۴. هر چه نابرابری نهادی در بین گروه‌های قومی در محیط بیشتر باشد، رفتار بین‌قومی فرد (ارتباط‌گیرنده) واگرایانه‌تر خواهد بود.

فرضیه ۵. هر چه قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم کمتر باشد، رفتار بین‌قومی افراد (ارتباط‌گیرنده) واگرایانه‌تر خواهد بود.

روش‌شناسی پژوهش

مطالعه حاضر، به لحاظ اجرا از نوع پیمایشی، به لحاظ معیار زمان، مقطعی، به لحاظ معیار کاربرد، کاربردی و به لحاظ معیار ژرفایی، پنهانگر است. برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز این پژوهش از روش کمی پیمایشی و ابزار پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شده است. سوالات مربوط به (۱) هویت انحصاری درون‌گروهی (قومی)، (۲) جهت‌گیری هویتی ناامن، (۳) فاصله هویتی بین‌قومی، (۴) نابرابری نهادی محیطی بین‌گروهی، (۵) ضعف نسبی قدرت درون‌قومیتی با متغیر وابسته ارتباطات بین‌گروهی (بین‌قومی) واگرایانه با سوالات بسته و در قالب طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفته است - البته گویه‌ها بر روی یک طیف پنج‌درجه‌ای تنظیم شده است. هم‌چنین میزان تحصیلات افراد به‌عنوان یک متغیر مستقل در این پژوهش بر اساس سال‌های تحصیل سنجیده شده است. به غیر از این موارد در بخش پایانی پرسش‌نامه در قالب سوالات زمینه‌ای پیرامون، جنسیت، وضعیت تاهل، سن، میزان درآمد، وضعیت اشتغال مورد سوال قرار گرفته است.

نوع مقیاس و تعداد گویه‌ها

جدول ۱: تعداد سوالات متغیرهای مستقل و وابسته

متغیرها	نوع مقیاس	تعداد گویه‌ها
هویت انحصاری درون‌گروهی (قومی)	لیکرت	۴
جهت‌گیری هویتی ناامن	لیکرت	۴
فاصله هویتی بین‌قومی	لیکرت	۴
نابرابری نهادی محیط بین‌گروهی	لیکرت	۴
قدرت نسبی درون‌گروهی (قومیتی)	لیکرت	۴
ارتباطات واگرایانه	لیکرت	۶
تحصیلات	باز	*
جنسیت	بسته	۲
قومیت	باز	*
سن	باز	*

برای سنجش سطح مطلوب گویه‌های به‌کار رفته در این پژوهش از آلفای کرونباخ در بررسی میزان پایایی استفاده گردیده است.

جامعه آماری پژوهش

جامعه آماری تحقیق را کلیه جوانان ۱۸ تا ۳۰ شهر اهواز در زمان مطالعه تشکیل می‌دادند. برای برآورد حجم نمونه ابتدا یک مطالعه مقدماتی روی ۳۰ نفر از افراد جامعه آماری انجام شد تا پراکندگی صفت مورد مطالعه (میزان روابط بین قومی) محاسبه شود و سپس با استفاده از فرمول کوکران ۱ با سطح اطمینان ۹۵ درصد و دقت احتمالی ۵ درصد، حجم نمونه ۴۰۰ نفر برآورد گردید. روش نمونه‌گیری در این تحقیق، خوشه‌ای چند مرحله‌ای ۲ بوده است.

جدول ۲: اجزای تشکیل‌دهنده فرمول کوکران

اهواز		
p		۰/۸
q		۰/۲
t		۱/۹۶
d		۰/۰۵
N	جامعه آماری	۳۳۶۵۲۲
n	حجم نمونه	۴۰۰

1- Cochran

2- Multistage Cluster

روایی و پایایی

همان گونه که می‌دانیم، هنگامی یک پرسش‌نامه دارای اعتبار محتوایی محسوب می‌شود که سؤالات معرف ویژگی‌ها و مهارت‌های ویژه‌ای باشند که محقق قصد اندازه‌گیری آنها را دارد. به بیان دیگر، برای اطمینان از اعتبار محتوای یک پرسش‌نامه باید در هنگام تنظیم آنچنان عمل کرد که سؤالات تشکیل‌دهنده، معرف قسمت‌های محتوای مورد نظر باشند (سرمد و دیگران، ۱۳۷۶: ۱۷۱). به این ترتیب جهت سنجش اعتبار محتوایی این پرسش‌نامه، تلاش شد گویه‌های مورد آزمون با توجه به چارچوب نظری و ادبیات تحقیق طراحی گردد و تعداد گویه‌ها نیز کافی باشد. پرسش‌نامه پس از احراز اعتبار و پایایی آن در مراحل مقدماتی تحقیق، برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز در مرحله نهایی مورد استفاده قرار گرفت. به همین منظور، اولاً سعی شد گویه‌هایی که متغیرهای تحقیق را می‌سنجند مبتنی بر دیدگاه نظری تحقیق یا از گویه‌های تحقیقات پیشین استخراج شوند و یا برای انتخاب بهترین گویه‌ها از نظرات محققان و اساتید دیگر کمک گرفته شود. سپس در نهایت، یک بار دیگر پرسش‌نامه تدوین شده به متخصصان نشان داده و از نظرات آنها برای تصحیح پرسش‌نامه استفاده گردید. بنابراین اعتبار تحقیق حاضر از نوع محتوایی^۱ است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی و استنباطی

از مجموع ۴۰۰ پاسخگوی این تحقیق، ۵۸/۷۵ درصد را مردان و ۴۱/۲۵ درصد را زنان تشکیل داده‌اند. دامنه سنی پاسخگویان بین ۱۸ تا ۳۰ سال بوده است.

جدول ۳: توزیع ویژگی‌های پاسخگویان تحقیق

جنس	تعداد	درصد	وضع تأهل	تعداد	درصد	سن
مرد	۲۳۵	۵۹/۲	مجرد	۳۱۵	۷۸/۷۵	۱۸ حدافل
زن	۱۶۵	۴۰/۸	متأهل	۸۵	۲۱/۲۵	۳۰ حداکثر

۷۸/۷۵ درصد افراد مذکور مجرد و بقیه (۲۱/۲۵ درصد) متأهل بوده‌اند.

^۱ - Content Validity

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

جدول ۴: توزیع ویژگی‌های پاسخگویان تحقیق بر حسب قومیت

قومیت	تعداد	درصد
لر (بختیاری)	۸۵	۲۱/۲۵
عرب	۸۳	۲۰/۷۵
فارس	۷۶	۱۹/۰۰
شوشتری	۳۰	۷/۵
دزفولی	۳۰	۷/۵
بهبهانی	۴۶	۱۱/۵
سایر (کرد، بلوچ)	۵۰	۱۲/۵
جمع کل	۴۰۰	۱۰۰/۰

۸۵ نفر (۲۱/۲۵) درصد پاسخگویان را قوم لر (بختیاری)، ۸۳ (۲۰/۷۵ درصد) را عرب، ۷۶ (۱۹/۰۰ درصد) فارس، ۳۰ (۷/۵) درصد شوشتری، ۳۰ نفر (۷/۵) درصد را دزفولی، ۴۶ نفر (۱۱/۵) درصد بهبهانی و ۵۰ نفر (۱۲/۵) از اقوام دیگر تشکیل می‌دادند.

جدول ۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
راهنمایی	۹۴	۲۳/۵
دبیرستان	۱۹۹	۴۹/۷۵
دانشگاهی	۱۰۷	۲۶/۷۵
جمع	۴۰۰	۱۰۰/۰

در مجموع ۲۳/۵ درصد از پاسخگویان تحصیلاتی در سطح راهنمایی، ۴۹/۷۵ درصد دبیرستان و ۲۶/۷۵ درصد تحصیلاتی در سطح دانشگاهی داشتند.

جدول ۶: توزیع فراوانی پاسخگویان بر میزان هویت انحصاری درون قومی

هویت انحصاری درون قومی	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین
برای حفظ هویت قومی، منافع شخصی برای من مهم نیست.	۱۵/۷	۳۹/۸	۳۲/۵	۱۲/۰	-	۳/۵۹
همیشه به زبان قوم خودم تکلم می‌کنم.	۱۸/۱	۴۲/۲	۲۷/۷	۱۲/۰	-	۳/۶۶
به آداب و رسوم درون قوم خود پایبند هستم.	۲۴/۱	۲۲/۹	۳۶/۱	۱۲/۰	۴/۸	۳/۴۹
اگر کاری را از طرف هم قومی‌های خود قبول کنم، حتما انجام می‌دهم.	۲۰/۵	۲۴/۱	۴۴/۶	۱۰/۸	-	۳/۵۴

برای سنجش هویت انحصاری درون قومی چهار گویه در قالب طیف لیکرت از پاسخگویان پرسیده شد. با توجه به اطلاعات جدول فوق بزرگترین میانگین مربوط به گویه «همیشه به زبان قوم خودم

تکلم می‌کنم» با میانگین ۳/۶۶ و کوچکترین میانگین مربوط به گویه «به آداب و روسم درون قوم خود پایبند هستم» با میانگین ۳/۴۹ می‌باشد.

جدول ۷: توزیع فراوانی پاسخگویان بر میزان جهت‌گیری هویتی ناامن

میانگین	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	جهت‌گیری هویتی ناامن
۳/۶۰	-	۲۴/۱	۳۲/۵	۱۶/۹	۹/۶	کسی برای قوم ما در جامعه ارزش قائل نیست.
۳/۵۴	۱۹/۳	۲۶/۵	۴۲/۲	۲/۴	۱/۲	با قوم ما در جامعه به صورت حقیری برخورد می‌شود.
۳/۲۷	۲۷/۷	۱۹/۳	۳۴/۶	۹/۱۷	۱۶/۹	حاضر نیستیم در کارهای خود ریسک کنیم.
۳/۱۶	۱۲/۵	۲۶/۵	۳۹/۸	۷/۷	۲/۴	قوم من نمی‌توانند آن کاری را که می‌خواهند در جامعه انجام دهند.

برای سنجش جهت‌گیری هویتی ناامن چهار گویه در قالب طیف لیکرت از پاسخگویان پرسیده شد. با توجه به اطلاعات جدول فوق، بزرگترین میانگین مربوط به گویه «کسی برای قوم ما در جامعه ارزش قائل نیست» با میانگین ۳/۶۰ و کوچکترین میانگین مربوط به گویه «قوم من نمی‌توانند آن کاری را که می‌خواهند در جامعه انجام دهند» با میانگین ۳/۱۶ می‌باشد.

جدول ۸: توزیع فراوانی پاسخگویان بر میزان فاصله هویتی بین قومی

میانگین	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	فاصله هویتی بین قومی
۳/۹۵	-	۶/۰	۲۵/۳	۳۶/۱	۳۲/۵	خیلی از رفتار قوم ما با دیگر اقوام مشابه است.
۳/۴۹	۱/۲	۲۱/۷	۲۸/۹	۲۲/۹	۲۵/۳	همه ما اقوام مختلف ساکن یک کشور هستیم.
۳/۲۴	۱۴/۵	۱۹/۳	۴۴/۶	۱۹/۳	۲/۴	از تمام قومیت‌ها که می‌شناسم، دوستانی دارم.
۳/۳۹	۱۶/۹	۲۶/۵	۳۸/۶	۱۴/۵	۳/۶	با همه گروه‌های قومی در فعالیت‌های روزمره همکاری می‌کنم.

برای سنجش فاصله هویتی بین قومی چهار گویه در قالب طیف لیکرت از پاسخگویان پرسیده شد. با توجه به اطلاعات جدول فوق، بزرگترین میانگین مربوط به گویه «خیلی از رفتار قوم ما با دیگر اقوام مشابه است» با میانگین ۳/۹۵ و کوچکترین میانگین مربوط به گویه «از تمام قومیت‌ها که می‌شناسم، دوستانی دارم» با میانگین ۳/۲۴ می‌باشد.

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

جدول ۹: توزیع فراوانی پاسخگویان بر میزان نابرابری نهادی محیط بین قومی

میانگین	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	نابرابری نهادی محیط بین قومی
۳/۳۵	۲/۴	۱۵/۷	۴۴/۶	۱۹/۳	۱۸/۱	برخی گروه‌های قومی هر گونه که خواست‌اند با ما در تاریخ رفتار کرده‌اند.
۳/۶۳	-	۹/۶	۳۳/۷	۴۱/۰	۱۵/۷	در منطقه بیشترین بیکاران مربوط به قوم ماست. فرزندان ما نمی‌توانند مانند دیگر گروه‌های قومی تحصیل کنند.
۳/۳۴	-	۱۹/۳	۴۱/۰	۲۶/۵	۱۳/۳	در مورد ستم‌هایی که به ما شده است، داستان‌های زیادی وجود دارد.

برای سنجش نابرابری نهادی محیط بین قومی چهار گویه در قالب طیف لیکرت از پاسخگویان پرسیده شد. با توجه به اطلاعات جدول فوق، بزرگترین میانگین مربوط به گویه «در منطقه بیشترین بیکاران مربوط به قوم ماست» با میانگین ۳/۶۳ و کوچکترین میانگین مربوط به گویه «در مورد ستم‌هایی که به ما شده است، داستان‌های زیادی وجود دارد» با میانگین ۳/۱۳ می‌باشد.

جدول ۱۰: توزیع فراوانی پاسخگویان بر میزان قدرت درون گروهی (قومیتی)

میانگین	خیلی کم	کم	تاحدودی	موافق	خیلی موافق	قدرت درون گروهی (قومیتی)
۳/۶۶	-	۶/۰	۴۲/۲	۳۱/۳	۲۰/۵	گروه قومی من به لحاظ وضعیت اقتصادی، جایگاه خوبی را در جامعه دارند.
۳/۶۵	-	۸/۴	۳۸/۶	۳۲/۵	۲۰/۵	افراد گروه قومی من، مناصب سیاسی مهمی را در اختیار دارد.
۳/۴۳	۱/۲	۱۴/۵	۳۷/۳	۳۳/۷	۱۳/۳	بزرگان قوم ما عمل به سنت‌های قومی را تشویق می‌کنند.
۳/۴۶	-	۱۵/۷	۳۸/۶	۳۰/۱	۱۷/۵	ارتباط درون قومی ما خیلی زیاد است.

برای سنجش قدرت درون گروهی (قومیتی) چهار گویه در قالب طیف لیکرت از پاسخگویان پرسیده شد. با توجه به اطلاعات جدول فوق بزرگترین میانگین مربوط به گویه «گروه قومی من به لحاظ وضعیت اقتصادی، جایگاه خوبی را در جامعه دارند» با میانگین ۳/۶۶ و کوچکترین میانگین مربوط به گویه «بزرگان قوم ما عمل به سنت‌های قومی را تشویق می‌کنند» با میانگین ۳/۴۳ می‌باشد.

جدول ۱۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر میزان ارتباطات واگرایانه

میانگین	خیلی کم	کم	تاحدوی	موافق	خیلی موافق	ارتباطات واگرایانه
۳/۲۷	۲/۴	۱۳/۳	۵۱/۸	۲۰/۵	۱۲/۰	به راحتی از هم قوم‌های خودم خرید می‌کنم.
۳/۲۸	۱/۲	۱۶/۹	۴۴/۶	۲۷/۷	۹/۶	در مورد اقوام دیگر خیلی جوک می‌گوییم.
۳/۱۲	۳/۶	۲۸/۹	۳۲/۵	۲۱/۷	۱۳/۳	اگر کار تخصصی توسط غیر هم قومی خودم انجام شود، چندان به آن اعتماد ندارم.
۳/۱۱	۴/۸	۲۰/۵	۴۴/۶	۱۹/۳	۱۰/۸	کارهای که دیگر اقوام می‌کنند، کینه‌توزانه است.
۳/۱۸	۲/۴	۲۸/۹	۲۸/۹	۲۷/۷	۱۲/۰	با غیر هم قوم‌های به راحتی درگیری فیزیکی پیدا می‌کنم.
۲/۸۸	۸/۴	۳۹/۸	۲۴/۱	۱۰/۸	۱۶/۹	نیاز است خیلی وقت‌ها با داد زدن منظوم را به غیر هم قومی‌های خودم بفهمانم.

برای سنجش ارتباطات واگرایانه شش گویه در قالب طیف لیکرت از پاسخگویان پرسیده شد. با توجه به اطلاعات جدول فوق، بزرگترین میانگین مربوط به گویه «به راحتی از هم قوم‌های خودم خرید می‌کنم» با میانگین ۳/۲۷ و کوچکترین میانگین مربوط به گویه «نیاز است خیلی وقت‌ها با داد زدن منظوم را به غیر هم قومی‌های خودم بفهمانم» با میانگین ۲/۸۸ می‌باشد.

جدول ۱۲: محاسبه ضریب پایایی (آلفای کرونباخ) متغیرهای روابط بین قومی

متغیر	ضریب پایایی (آلفای کرونباخ)
هویت انحصاری درون‌گروهی (قومی)	۰/۹۵
جهت‌گیری هویتی ناامن	۰/۹۳
فاصله هویتی بین قومی	۰/۹۲
نابرابری نهادی محیط بین گروهی	۰/۸۹
قدرت نسبی درون‌گروهی (قومیتی)	۰/۹۳
رفتار واگرایانه بین قومی	۰/۷۸

نتیجه محاسبه ضریب آلفای کرونباخ بیان‌کننده این نکته است که با توجه به این که همگی از ۰/۷۰ بیشتر هستند نشان از همبستگی درونی بالای گویه‌ها و مطلوب بودن آن‌ها دارد.

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

جدول ۱۳: خروجی آزمون تست نرمالیتی بوسیله آزمون کولموگراف اسمیرنف^۱ برای سنجش رفتار واگرایانه بین قومی

کولموگراف اسمیرنف			متغیرها
آماره	درجه آزادی	سطح معنی داری (sig)	
۰/۰۳۲	۱۱	۰/۲۰۰	احساس نابرابری نهادی در محیط
۰/۰۶۱	۱۱	۰/۱۷	جهت‌گیری هویتی انحصاری ارتباط‌گیرنده
۰/۰۵۰	۱۱	۰/۶۰	فاصله قومی بین ارتباط‌گیرنده و دیگران
۰/۰۴۳	۱۱	۰/۲۰۰	جهت‌گیری هویتی ناامن ارتباط‌گیرنده
۰/۰۶۵	۱۱	۰/۱۳	قدرت نسبی درونی قومی

با توجه به اطلاعات جدول فوق برای رفتار ارتباطی بین قومی آزمون کولموگراف اسمیرنف ۰/۰۳۲ و $\text{sig}=۰/۲۰۰$ ، برای جهت‌گیری هویتی ارتباط‌گیرنده کولموگراف اسمیرنف ۰/۰۶۱ و $\text{sig}=۰/۱۷$ ، برای فاصله قومی بین ارتباط‌گیرنده و دیگران درگیر در ارتباطات بین قومی آزمون کولموگراف اسمیرنف ۰/۰۵۰ و $\text{sig}=۰/۶۰$ ، جهت‌گیری هویتی ارتباط‌گیرنده آزمون کولموگراف اسمیرنف ۰/۰۴۳ و $\text{sig}=۰/۲۰۰$ ، گروه درون قومی دارای ضعف نسبی قدرت در محیط، آزمون کولموگراف اسمیرنف ۰/۰۶۵ و $\text{sig}=۰/۱۳$ ، با توجه به اینکه سطح معنی داری متغیرها از ۰/۰۵ بزرگتر است، بنابراین توزیع داده‌های متغیرها نرمال است.

فرضیه (۱): رفتار ارتباطی بین قومی (رفتار واگرایانه بین قومی) با جهت‌گیری هویتی انحصاری ارتباط معنی‌دار و مستقیم دارد.

با توجه به اینکه هر دو متغیر این فرضیه (جهت‌گیری هویتی انحصاری ارتباط‌گیرنده و رفتار ارتباطی بین قومی واگرایانه) در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند و از توزیع نرمال برخوردار هستند از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی این فرضیه استفاده شده است که خروجی آن در جدول زیر نشان داده شده است:

^۱ -Kolmogorov-Smirnov

جدول ۱۴: خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه جهت گیری هویتی ارتباط گیرنده انحصاری و رفتار

واگرایانه بین قومی			متغیر
تعداد	p	R	
۴۰۰	۰/۰۰۰	۰/۶۱۴**	جهت گیری هویتی انحصاری
**P<.01			*P<.05

فرضیه (۲): رفتار ارتباطی بین قومی (رفتار واگرایانه بین قومی) با جهت گیری هویتی ناامن ارتباط معنی- دار و مستقیم دارد.

با توجه به اینکه هر دو متغیر این فرضیه (جهت گیری هویتی ناامن ارتباط دهنده و رفتار ارتباطی بین قومی واگرایانه) در سطح فاصله ای اندازه گیری شده اند و از توزیع نرمال برخوردار هستند، از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی این فرضیه استفاده شده و خروجی آن در جدول زیر نشان داده شده است: جدول ۱۵: خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه جهت گیری هویتی ناامن با رفتار واگرایانه بین قومی

رفتار ارتباطی بین قومی			متغیر
تعداد	p	R	
۴۰۰	۰/۵۷۷	۰/۱۷۷	جهت گیری هویتی ناامن
**P<.01			*P<.05

همانگونه که در جدول فوق ملاحظه می شود بین میزان جهت گیری هویتی ناامن ارتباط گیرنده با ضریب پیرسون ($r=0/177$) و سطح معنی داری ($sig=0/577$) با میزان رفتار ارتباطی بین قومی واگرایانه او رابطه معنی دار و مستقیمی وجود ندارد؛ به این معنی که هرچه میزان جهت گیری هویتی ناامن ارتباط گیرنده بیشتر و ناامن تر می شود، فاصله قومی بین ارتباط گیرنده و دیگران درگیر در ارتباطات بین قومی افزایش نمی یابد و میزان رفتار بین قومی ارتباط گیرنده واگرایانه تر (واگرایی بیشتر) نمی شود. بنابراین طبق فرضیه ۲، جهت گیری هویتی ناامن ارتباط گیرنده بر رفتار واگرایانه بین قومی او تاثیر ندارد.

فرضیه (۳): رفتار ارتباطی بین قومی (رفتار واگرایانه بین قومی) با فاصله هویت قومی بین ارتباط گیرنده و دیگران ارتباط معنی دار و مستقیم دارد.

با توجه به اینکه هر دو متغیر این فرضیه (فاصله قومی بین ارتباط گیرنده و دیگران و رفتار بین قومی واگرایانه تر) در سطح فاصله ای اندازه گیری شده اند و از توزیع نرمال برخوردار هستند، از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی این فرضیه استفاده شده که خروجی آن در جدول زیر آمده است:

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

جدول ۱۶: خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه فاصله قومی بین ارتباط گیرنده و دیگران و رفتار

واگرایانه بین قومی

رفتار بین قومی واگرایانه			متغیر
تعداد	p	R	
۴۰۰	۰/۰۰۰	۰/۶۱۸**	فاصله هویت قومی بین ارتباط گیرنده و دیگران
***P<.01		**P<.05	

همانگونه که در جدول فوق ملاحظه می شود رابطه معنی دار و مستقیمی بین میزان فاصله هویت قومی بین ارتباط گیرنده و دیگران با ضریب پیرسون ($r=0/618$) و سطح معنی داری ($sig=0/000$) با میزان رفتار بین قومی واگرایانه ارتباط گیرنده وجود دارد؛ به این معنی که هرچه میزان فاصله هویت قومی بین ارتباط گیرنده و دیگران درگیر در ارتباطات بین قومی افزایش می یابد میزان رفتار بین قومی ارتباط گیرنده واگرایانه تر (واگرایی بیشتر) می شود. بنابراین طبق فرضیه ۳، فاصله هویت قومی بین ارتباط گیرنده و دیگران بر رفتار واگرایانه بین قومی ارتباط گیرنده تاثیر مستقیم دارد.

فرضیه (۴): رفتار بین قومی ارتباط دهنده واگرایانه با نابرابری نهادی در بین گروه های قومی در محیط ارتباط معنی دار و مستقیم دارد.

با توجه به اینکه هر دو متغیر این فرضیه (نابرابری نهادی در بین گروه های قومی در محیط و رفتار بین قومی واگرایانه) در سطح فاصله ای اندازه گیری شده اند و از توزیع نرمال برخوردار هستند، از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی این فرضیه استفاده شده که خروجی آن در جدول زیر آمده است:

جدول ۱۷: خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه رفتار بین قومی ارتباط دهنده و رفتار واگرایانه بین قومی

رفتار بین قومی ارتباط دهنده واگرایانه			متغیر
تعداد	p	R	
۴۰۰	۰/۰۰۰	۰/۵۹۲**	نابرابری نهادی در بین گروه های قومی در محیط
***P<.01		**P<.05	

همانگونه که در جدول فوق ملاحظه می شود رابطه معنی دار و مستقیمی بین میزان نابرابری نهادی در بین گروه های قومی در محیط با ضریب پیرسون ($r=0/592$) و سطح معنی داری ($sig=0/000$) با میزان رفتار بین قومی ارتباط گیرنده واگرایانه وجود دارد؛ به این معنی که هرچه میزان نابرابری نهادی در بین گروه های قومی در محیط افزایش می یابد، میزان رفتار واگرایانه بین قومی ارتباط گیرنده بیشتر (واگرایانه تر)

می‌شود. بنابراین طبق فرضیه ۴، نابرابری نهادی در بین گروه‌های قومی در محیط بر رفتار واگرایانه بین‌قومی ارتباط‌گیرنده تأثیر مستقیم دارد.

فرضیه (۵): رفتار بین‌قومی ارتباط‌گیرنده واگرایانه قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم ارتباط معنی‌دار و معکوس دارد.

با توجه به اینکه هر دو متغیر این فرضیه (قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم و رفتار بین‌قومی ارتباط‌گیرنده واگرایانه) در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند و از توزیع نرمال برخوردار هستند، از ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی این فرضیه استفاده شده که خروجی آن در جدول زیر آمده است:
جدول ۱۸: خروجی ضریب همبستگی برای آزمون رابطه قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم و رفتار واگرایانه بین‌قومی

رفتار بین‌قومی ارتباط‌گیرنده واگرایانه			متغیر
تعداد	p	R	قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم
۴۰۰	۰/۰۰۲	-۰/۲۲۷**	
**P<.01		*P<.05	

همانگونه که در جدول فوق ملاحظه می‌شود رابطه معنی‌دار و معکوسی بین قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم با ضریب پیرسون ($r=-۰/۲۲۷$) و سطح معنی‌داری ($sig=۰/۰۰۲$) با میزان رفتار واگرایانه بین‌قومی ارتباط‌گیرنده رابطه وجود دارد؛ به این معنی که هرچه میزان قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم افزایش می‌یابد میزان رفتار واگرایانه بین‌قومی ارتباط‌گیرنده کمتر می‌شود. بنابراین طبق فرضیه ۵، قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم بر رفتار بین‌قومی ارتباط‌گیرنده تأثیر معکوس دارد.

جدول ۱۹: رگرسیون چندگانه برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر میزان واگرایی روابط بین‌قومی

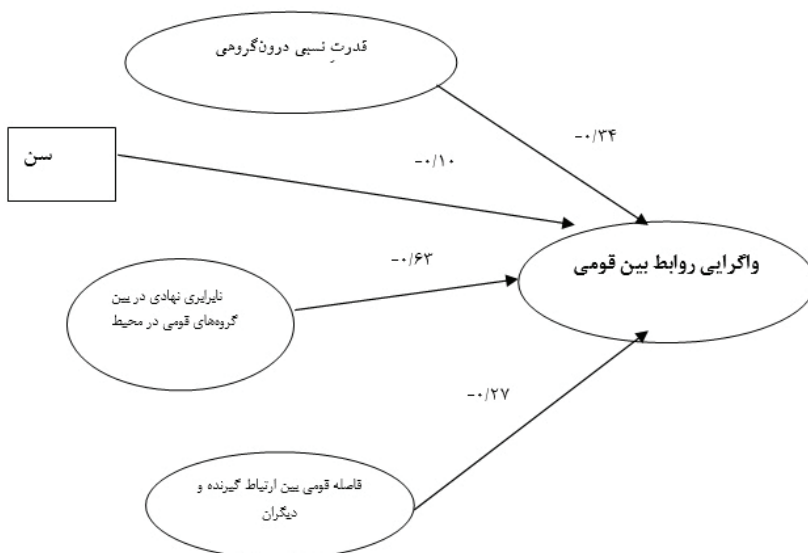
متغیرهای مستقل	بتا	ضریب تعیین	سطح معنی‌داری
سن	-۰/۱۰	۰/۰۱	۰/۰۰۲
قدرت نسبی درون‌گروهی یک قوم	-۰/۳۴	۰/۱۱۵	۰/۰۰۰
نابرابری نهادی در بین گروه‌های قومی در محیط	-۰/۶۳	۰/۳۹۶	۰/۰۰۰
فاصله قومی بین ارتباط‌گیرنده و دیگران	-۰/۲۷	۰/۰۷۲	۰/۰۰۰

متغیرهای میزان سن، قدرتنسبیدرون‌گروهییکقوم، نابرابری نهادی در بین گروه‌های قومی در محیط و فاصله قومی بین ارتباط‌گیرنده و دیگران درگیر در ارتباطات بین‌قومی تأثیر معنی‌داری بر میزان واگرایی در روابط بین‌قومی دارند. در بین متغیرهای تحقیق، نابرابری نهادی در بین گروه‌های قومی در محیط با ۳۹/۶ درصد، بیشترین سهم را در تبیین میزان واگرایی در روابط بین‌قومی دارد.

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

تحلیل مسیر

به منظور تعیین چگونگی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از تحلیل مسیر استفاده شده است.

مدل ۱: تأثیر متغیرهای مستقل بر واگرایی روابط بین قومی

همانطور که در مدل تحلیل مسیر مشاهده می‌شود، نابرابری نهادی در بین گروه‌های قومی در محیط ($\beta = -0.63$) بیشترین تأثیر را بر واگرایی روابط بین قومی دارد. قدرت نسبی درون‌گروهی (-0.24) = β) دومین متغیر اثرگذار بر واگرایی روابط بین قومی است. در بین متغیرهای اثرگذار بر واگرایی روابط بین قومی، سن ($\beta = -0.10$) کمترین تأثیر را داشته است.

بحث و نتیجه گیری

باور و رفتار افراد در مورد ملیت و هویت فراگیر جمعی متأثر از عوامل متعددی است که می‌توانند این رفتارها را پیوندجویانه، دوستانه و همگرایانه‌تر کنند یا با تأثیرگذاری منفی، افراد را به سوی رفتار ضد هویت جمعی و واگرایانه سوق دهند. این رفتارها در جوامع چندفرهنگی و مرکب از قومیت‌های مختلف تا حد زیادی متأثر از مناسبات درون‌قومی هستند و به طور خاص از انگاره‌ها و ادراکات و رفتارهای درون‌قومی یک فرد نشأت می‌گیرند. به عبارت دیگر، اینکه یک فرد وابسته و متعلق به یک قوم در درون و از نگاه درون‌قومی چه احساس و ادراک و باورهایی نسبت به خود، دیگر گروه‌های قومی و مناسبات سیاسی

و اجتماعی در رابطه با مقوله قومیت داشته باشد، بر نوع کنشگری او به‌ویژه در مورد هویت ملی اثرگذار است. این پیش‌فرضی است که مطالعات پیشین آن را به اثبات رسانده‌اند. با اینکه مطالعات پیشین اثر آموزش و توجه به هویت بر همگرایی و همکاری اقوام با دیگر گروه‌ها را نشان می‌دهند و در مقابل عدم‌توجه و جداگیزی را عامل تقویت نگاه قومیتی و واگرایانه می‌شمارند، نقش عوامل درون‌قومی بر روابط بین‌قومی و ملی بررسی نشده‌اند و این مسئله پژوهش حاضر است. در این پژوهش، ما به بررسی این مسئله پرداختیم که کدام عوامل و انگاره‌های درون‌قومی هستند که به رفتارهای واگرایانه در سطح ملی و بین‌قومی منجر می‌شود و اینگونه رفتارها را تشدید می‌کنند؟ به عبارت دیگر، هدف ما شناسایی و بررسی عوامل درون‌قومی اثرگذار بر رفتارهای بین‌قومی و ملی بود. برای بررسی این موضوع از «نظریه زمینه‌ای ارتباطات بین‌قومی» استفاده شد. این نظریه ابعاد زمینه‌های چالش‌های بین‌گروهی (بین‌قومی) و به صورت خاص ابعاد مختلف متغیرهایی که ایجادکننده چالش در حوزه ارتباط بین‌گروهی هستند را معرفی می‌کند. از جمله این متغیرها ارتباط‌گر(انحصار هویتی، ناامنی هویتی)، موقعیت(نزدیکی/ دوری قومی)، محیط(برابری/نابرابری نهادی) و قدرت نسبی درون‌گروهی هستند.

در این تحقیق، ۵ قضیه مطرح شده را در قالب ۵ فرضیه پیرامون مناسبات قومی در ایران (با مطالعه موردی رفتار جوانان اقوام مختلف ساکن شهر اهواز) مورد بررسی قرار دادیم و دیدیم میان جهت‌گیری هویتی انحصاری فرد با رفتار واگرایانه بین‌قومی او رابطه مستقیمی وجود دارد و هرچه افراد یک قوم، خود و منافع گروهی و قومی خود را بیشتر معیار تفسیر و فهم رفتار دیگر اقوام قرار می‌دهند و بر مبنای این فهم درون‌قومی عمل کنند، رفتارهای واگرایانه آنها بیشتر می‌شود و در قالب خصومت و پرخاشگری، خوب‌شاوندگرایی قومی و تبعیض نسبت به افراد برون‌گروهی و سطح ملی نمایان می‌شود. این یافته ما همسو با یافته شماری از تحقیقات در مورد اقوام ایران است که نشان می‌دهند هرچه درون‌گرایی قومی بیشتر می‌شود، رفتارهای واگرایانه در مورد هویت ملی تشدید می‌گردند(سواری، ۱۳۹۷). تأیید این فرضیه درستی اصل رابطه میان این متغیرها در چارچوب نظری را هم نشان می‌دهد.

در ملاحظات ما آنچه نیاز به بررسی بیشتری دارد آن است که بین جهت‌گیری هویتی ناامن فرد با رفتار ارتباطی بین‌قومی واگرایانه او رابطه معنی‌دار و مستقیمی مشاهده نشد. به عبارت دیگر، برخلاف فرضیه مطرح شده، یافته‌های ما نشان می‌دهند هرچه میزان جهت‌گیری هویتی ناامن شهروند یک قومیت بیشتر و ناامن‌تر می‌شود، فاصله قومی بین او و دیگران درگیر در ارتباطات بین‌قومی(هم‌میهنان متعلق به اقوام دیگر) افزایش نمی‌یابد و میزان رفتار بین‌قومی او واگرایانه‌تر نمی‌شود. این یافته تحقیق ما به مشاهده و یافته زندی(۱۳۹۱) نزدیک است که هویت قومی و هویت ملی را فاقد اثرگذاری منفی برهم بیان می‌کند و توضیح آن را احتمالاً باید در این نکته دید که اقوام مورد بررسی از جهت دیگر اقوام احساس تهدید و ناامنی نمی‌کنند

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

یا این احساس آنها در قالب رفتارهای واگرایانه مثل جدال‌های کلامی، خشونت و توهین و ... بروز و واکنش ندارد. شایان توجه است که احساس ناامنی با احساس تبعیض‌های سیاسی، نهادی و اجتماعی تفاوت دارد که برخی تحقیقات (فرید و خسروی، ۱۳۹۷؛ جوادی ارجمند و دیگران، ۱۳۹۳) به برخی جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی آن پرداخته و این رابطه را نشان داده‌اند. در پژوهش ما در نگاهی فراگیر چنین دیده می‌شود که هرچه احساس نابرابری نهادی در بین گروه‌های قومی افزایش می‌یابد، رفتار واگرایانه بین قومی آنها هم تشدید می‌شود و بر این مبنا یکی از عوامل بسیار موثر بر نوع گرایش هویتی فرد در مورد ملیت و هویت جمعی، احساس او در مورد نوع رفتار نهادها (نابرابری و تبعیض آمیز یا با برابری) با قومیت اوست. همسته با همین متغیر بنا به شرایط محیطی، اگر شهروند متعلق به یک قومیت، قوم خود را صاحب جایگاه و قدرت و برخوردار از منابع، اعم از اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... بدانند، این قدرت نسبی قومیت او، وی را به رفتارهای ملی‌گرایانه سوق می‌دهد. این دو متغیر محیطی، تا حد زیادی به عملکرد دولت و نهادها و سازمان‌ها برمی‌گردد.

اثرگذاری عناصر ظاهری مانند رنگ پوست، حالت چهره، و مصنوعات مادی مانند سنت‌های غذایی، لباس و نحوه عزاداری و برخی ویژگی‌های رفتاری خاص مانند سرعت گفتار، لهجه و حرکات خاص هنگام سخن گفتن بر احساس نزدیکی و یا دوری فرد در رفتار با دیگران که در این تحقیق به اثبات رسید، در ایران تاکنون بررسی نشده است و چرایی این واکنش را احتمالاً باید در نحوه برخورد با فرهنگ‌ها و باورها و سنت‌های غیرخودی، پذیرش تمایزها و سازگاری و انطباق‌پذیری جست‌وجو کرد که به مسائل جامعه‌پذیری، الگوهای تربیتی و فرهنگ سیاسی و اجتماعی برمی‌گردد.

در تحلیل نهایی پیرامون عوامل مهم اثرگذار در ظهور رفتارهای واگرایانه ملی می‌توان گفت از این میان متغیر هویت انحصاری درون‌گروهی (قومی) و فاصله هویتی بین‌قومی تا حد زیادی به مسائل آموزشی، تربیتی، فرهنگی، جامعه‌پذیری و انطباق و سازگاری با دیگری برمی‌گردند که تقویت روحیه پذیرش تفاوت‌ها و دیگری در افراد و سازگاری با هویت‌ها و سنت‌های متفاوت در فرایندها و سازوکارهای آموزشی و تربیتی را می‌طلبد و بهبود این روحیه و فرهنگ به تقویت همگرایی ملی و کم شدن رفتارهای واگرایانه کمک خواهد کرد. متغیرهای نابرابری نهادی و قدرت نسبی درون‌گروهی تا حد زیادی به عملکرد نهادی دولت برمی‌گردد و به تقویت و بهبود برابری اقتصادی، سیاسی و ... در میان قومیت‌های مختلف و رفع عوامل تقویت حس تبعیض و عدم برخورداری دامن می‌زنند.

منابع

- جنکینز، ریچارد. (۱۳۹۸). *هویت اجتماعی*. توج یار احمدی. تهران: شیرازه کتاب ما
- جوادی ارجمند، محمد؛ توکلیان، سید محسن و قمریان نصرآبادی، ناهید. (۱۳۹۳). «بررسی نقش هویت قومی بر امنیت پایدار (مطالعه موردی: منطقه کردستان ایران(قومیت کرد))». فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی. شماره ۲۱، صص ۱۴۷-۱۸۲.
- زندی، فاطمه. (۱۳۹۱). «بررسی رابطه هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان خرم‌آباد». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بوعلی سینا، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
- سواری، خلیل. (۱۳۹۷). «تاثیر گرایش رادیکالی جوانان عرب شهر اهواز بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران(دوران پس از جنگ ایران و عراق)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- فرید، فرشاد و خسروی، محمدعلی. (۱۳۹۷). «نقش قومیت‌ها در هویت و همبستگی ملی پس از پیروزی انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: قوم بلوچ)». سپهر سیاست. سال ۵، شماره ۱۷، صص ۱۲۱-۱۳۶.
- مصرآبادی، جواد؛ یارمحمدزاده، پیمان و فیضی، ایوب. (۱۳۹۴). «تعیین ابعاد هویت ملی- قومیتی و مقایسه ابعاد هویت قومی، ملی و جهانی دانشجویان قومیت‌های مختلف». فصلنامه مطالعات میان فرهنگی. سال ۱۰، شماره ۲۵، صص ۲۷-۴۸.
- هاشمی، سیدضیاء. (۱۳۹۸). *گروه‌های مرجع جوانان*. تهران: نشر تیسرا
- Allois, C., Ogay, T., & Giles, H. (2005). "Communication accommodation theory". In W. Gudykunst (Ed.), *Theorizing about intercultural communication*. (pp. 121–148). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Dovidio, J., & Gluszek, A. (2012). "Accents, nonverbal behavior, and intergroup bias". In H. Giles (Ed.), *The handbook of intergroup communication*. (pp. 87–127). New York: Routledge.
- Eriksen, Thomas Hylland. (2010). *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. New York: Pluto Press
- Kim, Y. (2017). "Contextual Theory of Interethnic Communication". *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Retrieved 9 Jun. 2022, from: <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-493>
- Kim, Y. Y. (2009). "Contextual theory of interethnic communication". In S. Littlejohn & K. Foss (Eds.), *Encyclopedia of communication theory*. (pp. 184–188). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Kim, Y. Y. (2015). "Finding a "home" beyond culture: The emergence of intercultural personhood in the globalizing world". *International Journal of Intercultural Relations* (Vol. 46, pp. 3–12). Elsevier BV.
- Kim, Y. Y. (2005). "Association and dissociation: A contextual theory of interethnic communication". In W. Gudykunst (Ed.), *Theorizing about intercultural communication*. (pp. 323–349). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Kim, Y. Y., & McKay-Semmler, K. (2013). "Social engagement and cross-cultural adaptation: An examination of direct- and mediated interpersonal communication activities of educated non-natives in the United States". *International Journal of Intercultural Relations*. Vol. 37, Issue 1, pp. 99–112). Elsevier BV.
- Komarudin, K., Alkhudri, A., Ubedilah, U., Syaifudin, S. & Casmana, A. (2019). "The Nationality Education Model: The Implementation of a Score-A Training Model for Youth Across different Cultures in Indonesia". *Journal of Social Studies Education Research*, 10(2), 308-322.
- McGarr, K. J. (2020). "The Importance of Historical Perspective and Archival Methods in Political Communication Research". *Political Communication*, Vol. 37, Issue 1, pp. 110–116. Informa UK Limited.
- Prati, F., Crisp, R. J., & Rubini, M. (2015). "Counter-stereotypes reduce emotional intergroup bias by eliciting surprise in the face of unexpected category combinations". In *Journal of Experimental Social Psychology*, Vol. 61, pp. 31–43. Elsevier BV.

هویت ملی؛ بررسی عوامل قومی موثر بر رفتارهای واگرایانه جوانان (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهواز)

- Sowell, T. (2012). “**Cultural diversity: A world view**”. In L. Samovar, L. Samovar, et al. (Eds.), *Intercultural communication: A reader* (13th ed., Vol. 32(4), pp. 490–498). Boston, MA: Cengage Learning.
- Surijah, E. A., Ayuningtias, A. U. H., Hartika, L. D., & Suryani, A. O. (2019). “**My Nationality or My Ethnicity? The Pride and Attitudes of Balinese Youth as Citizen of Indonesia**”. In Makara Human Behavior Studies in Asia, Vol. 23, Issue 1, p. 17. Universitas Indonesia, Directorate of Research and Public Service.
- Tajfel, H., & Turner, J. (1979). “**An integrative theory of intergroup conflict**”. In W. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*. (pp. 33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tawa, J., Negron, R., Suyemoto, K., & Carter, A. (2015). “**The effect of resource competition on Blacks’ and Asians’ social distance using a virtual world methodology**”. *Group Processes & Intergroup Relations*, 18(6), 761–777.
- Turner, J. (1975). “**Social comparison and social identity: Some prospects for intergroup behavior**”. *European Journal of Social Psychology*, 5, 5–34.
- Van Bergen, D., Feddes, A., Doosje, B., & Pels, T. (2016). “**Collective identity factors and the attitude toward violence in defense of ethnicity or religion among Muslim youth of Turkish and Moroccan descent**”. *International Journal of Intercultural Relations*, 47, 89–100.
- Waltman, M., & Haas, J. (2011). **The communication of hate**. New York: Peter Lang.
- Whitehead, K., & Stokoe, E. (2015). “**Producing and responding to –isms in interaction**”. *Journal of Language and Social Psychology*, 34(4), 368–373.

